

# הלכות לולב סימן תרמח

הגה \* ויש מחמירים (כ) לפסל בנסדק (ט) רבו. (כא) \* וכל שלא נסדק רב קלפתו (כב) העכה (כג) לא מקרי נסדק (רינו נסים): ו [\*] ינקלף (כד) הקלפה החיצונה שלו, (כה) שאינו מחסרו אלא נשאר (י) (כו) ירק כמות שהוא בריתו, (כז) אם נקלף פלו פסול, לאם נשאר ממנו פל שהוא פשוט. מ'יש אומרים שצריך (כח) שישתיר כסלע: ז (כט) ינטל (יא) דוד, והוא הראש הקטן ששונתו בו, (ל) פסול: הגה ויש מחמירין אם נקלה השושנתא, דהינו מה שאנו קורין פטמא (י"ז), וטוב להתמיר

## שערי תשובה

במלוש פסול, ע"ש: [\*] נקלף כו'. ועין מ"ש בספרי שו"ת בית אפרים סימן ש שפארי ענין זה ונקלף יפה ושם הבאתי מחשבות בית יצחק סימן פו. וע"ש מ"ש שדברי ח"ש שכתב ו"א דבעינן שיעור קלע הוא צ"ע. ע"ש: בכל שהוא, עכ"ל, וכן דעת המ"א, ע"ש: (\*) ירק. אבל אם נשתנה מראיתו

## באר הטב

דבר זה במשמוש היד, מ"א. וע"ח: (ט) רבו. ט"ז העלה להלכה למעשה להכשיר בנסדק האתרוג ולא פלו אלא נשאר קצת למשה ויכרח אין הולך רק עד רב עכ"ל הקלפה ולא מגיע עד חרתי הנזר, והינו שלא בחטמו דבחטמו פוסל (י"א) דוד. הוא העץ ששאר ראש האתרוג והשושנתא עליו.

## משנה ברוה

(כג) ואפלו נסדק משני צדדיו על פניו כל ארכובי<sup>61</sup> ונשתיר מכל צד משהו למעלה ומשהו למטה<sup>62</sup>: (כ) לפסל בנסדק רבו. הט"ז ומגן אברהם השיגו על פסק הרמ"א, ודעתם דלא נמצא מי שחמירי בזה ברבו, אבל הגר"א בכאורו הוכיח בהרמ"א (כג) ויש מחמירין ברבובי<sup>63</sup>, (כד) והינו אפלו מצד אחר<sup>64</sup>: (כא) וכל שלא נסדק רב קלפתו. בעמקו, והינו מראש האתרוג לסופו, או לדעת ההג"ה בשעור רבו: (כב) העכה. דאלו נסדק כל קלפתו העכה והגיע לתדרי הנזע<sup>65</sup>, אפלו במקום אחד פסול, (כט) דהוי בכלל נקב מפלש: (כג) לא מקרי נסדק. אפלו בחטמו גם כן דוקא כשנסדק שם רב קלפתו<sup>66</sup>, (כו) דאי לא הכי אינו בכלל נסדק כלל: ו (כד) הקלפה החיצונה. הינו (ט) הקלפה הדקה שהיא כמין

## באר הלכה

דעת הר"ן דמצדו להתמיר לענין חטמו: \* ויש מחמירים לפסל בנסדק רבו. אף ודלעת המחבר הדומה לנסק הנקנת גם כן פסול בנסדק רבו במקום אחד ומצד זה של מקום הדיקה לא נשאר משהו, דגם בנקנת טרפה באפן זה, אכן יש פקא מנה במה דוכר המחבר בנסדק מראשו לסופו פלו ולא נשתיר רק משהו למעלה ומשהו למטה, ודלעת המחבר הוא פשוט ויש מחמירין פסול, דהרי על פל פנים נסדק רבו של אתרוג<sup>68</sup>. והא דפריך הגמרא אי נסדק תנאין, אין בננותו לדמותו לגמרי לענין גרנות, אלא דגם בענינו דיקה הוא סימן טרפה, דסופו שדקב פלו ופסול: \* וכל שלא נסדק וכו'. הרמ"א פסל לשון שיליה, ובאפן זה בודאי שרי, ומכל מקום אפלו נסדק רב קלפתו גם כן יש דעות, דיש אומרים דוקא כשהגיע הסדק עד חללו ונאף דאם כן לא גרע מנבק, מכל מקום נפקא מנה לאותן פוסקים דביבא להו דלא מקרי נקב מפלש עד שאגיע מעבר לעבר, דמצד נקב אין לפסלו, אבל כשנסדק כל ארכו או

גלדי על האתרוג, ואין כאן חסרון בגופו של אתרוג כלל: (כה) שאינו מחסרו וכו'. דאם היה נקלף יותר בעמק אפלו נסדק אחד ונחסר מגוף האתרוג אפלו משהו, פסול מטעם חסר, לדעה ראשונה של סע"ף ב הנ"ל, ולדעה שניה אם חסר כאשר על פל פנים: (כו) ירק כמות שהוא בריתו. (כז) ואם מקום הנקלף הוא משנה במראיתו ממראה האתרוג<sup>69</sup>, אפלו אם נקלף רק רבו פסול. וכל זה דוקא כשנקלף הכל ביחד, אבל אם נקלף בשנים וישלשה מקומות אפלו כמעט האתרוג, אם אינו דומה לשאר האתרוג, פסול, דהרי כמגמר. ואם נקלף במקום חטמו, כשאינו דומה מקום הקלוף לשאר האתרוג<sup>70</sup>, אפלו בכל שהוא פסול, וכמו לענין תנזית לקמן בסע"ף ט. (כט) ויש אומרים דאין להתמיר בכל זה רק דוקא כשאם נשתנה מקום הקלוף למראה פסול, כגון שחור ולבן<sup>71</sup>, אבל אם הוא מראה פשוט איך לפסלו, (ל) ובשעת הדחק יש לסמוך על האה<sup>72</sup>, ועין לקמן בסע"ף יג בהג"ה: (כז) אם נקלף פלו פסול<sup>73</sup>. כמו כבהמה כשנקלף כל עורה, טרפה, דלא הדרג בריא: (כח) שישתיר כסלע<sup>74</sup>. וכמו שם לגבי בהמה דצריך שישתיר כסלע, וכן פסקו הב"ח ואל"ה רבה: ז (כט) נטל דדו<sup>75</sup>. הוא העץ שעל ראש האתרוג, כמו חד הוד, ונתחב בתוכו<sup>76</sup> והשושנתא עליו: (ל) פסול. דהרי לה כחסר<sup>77</sup>. והנה מלשון נטל הוד' (לא) משמע דנטל העץ אף מה שתקוע בתוף האתרוג (לב) ונעשה שם כמו גמא<sup>78</sup>, ולפיכך פסול<sup>79</sup>, אבל אם נטל רק מה שלמעלה מן האתרוג אין להתמיר, וכן הסכים הש"י לדניא. אבל יש מן (לג) הפוסקים שמצדדים להתמיר אפלו אם לא נטל רק למעלה מן האתרוג, וסבורים דהוה הוי בכלל חסר לדידהו. ואם נשאר מן העץ למעלה מן האתרוג כל שהוא<sup>80</sup>, (לד) דעת המגן אברהם דאין

## שער הציור

(כג) כמו לענין גרנות, וכן כתב הגר"י: (כ) משום דרבו כלו. ומה שהקשה המגן אברהם דהא גם בגרנות בעינן שנסדק פלו יש לחיות, דבגרנות השעם משום דכשבהמה מושכת צנארה נדר פתים לה, מה שאין כן באתרוג (בכורי יעקב): (כז) כן מצדד הבכורי יעקב מלשון הריטב"א וכן כתב גם הנזהר שלום, עין שם, ודלא כהב"ח: (כט) הינו לדעה האחרונה בסע"ף ג, עין שם: (כ) חיי אדם: (ט) כי פמה קלפתו באתרוג: אחת קלפה ורקת דק מאד, ולפנים ממנו היא הקלפה העכה קצת שלש בה חריפות כשאוכלין אותה, ואחר כך מתחיל בשר האתרוג שהוא לבן, ולפנים ממנו יש כמו עגול ובו מנחים גרעין וזה נקרא חרתי הנזר, והשלחן צריך מירי בהקלפה העליונה שהיא דק כגלדי שאינו מחסרו מגוף האתרוג, כדעת הר"ן, וכן העתיקי האחרונים. ואף דבתשובת הרא"ש שהובא בב"ח לא משמע הכי, אלא אפלו אם נטל גם קלפה העכה, אם אינו נחסר מבשר האתרוג שהוא הלבן שבו פשוט, וכן משמע גם כן מלשון הרא"ש להמציץ, שכתב שלא נטל מן הלבן כלום, וכן יש לישב גם כן לשון הטור מדכתב ולא נטל מן הבשר כלום, ועל פירוש דמה שנה"ן קורא קלפה עבה הוא קורא קלפה דקה נגד בשר האתרוג שפופנים, מכל מקום לדינא צריך לנקט כדעת הר"ן<sup>81</sup>, וכן מוכח לשון הרמב"ם מדכתב שאינו מחסרו, ובאמת כל זה מכונן הבית יוסף במה שכתב 'אבל הר"ן כתב וכו', וכן דעת הרמב"ם, ולפלא קצת דמלשוננו משמע דתשובת הרא"ש סותר להרא"ש גופא, וזה אינו להמציץ: (כז) מגן אברהם, וכפי מה שפארהו האחרונים: (כט) עין באל"ה רבה שהביא מקמים דעים דהראב"ד מסכים להשיא אומרים, ויבדאי זהו טעם הרא"ש שהסביר דכריי רק לדעת היש אומרים, ועל כן הסכים באל"ה רבה דיש לסמוך על זה בין לענין רבו ובין לענין מעוטו כשהוא בשנים וישלשה מקומות, אכן לענין חטמו מפקפק בזה, והב"ח מקל גם לענין חטמו: (ל) חיי אדם. ולענין חטמו לא באר שם, אכן מדכתב הרא"ש וכתבטמו אפלו במשהו פסול דומיא דתנזית, ובתנזית מוכח לקמן בסע"ף יג בהג"ה דבמראה פשוט יש להכשיר, לכן כתבתי להקל: (ל) ט"ז ומגן אברהם: (לב) ואפלו אם נשתיר עוד מעט עץ בתוכו, כיון שנגעשה כמו גמא פסול (ואחרונים): (לג) בית יוסף לפרוש רבנו חננאל המוכב בערוף ונבאמת אין זה כל פ"ך יסוד לדינא א', דלא מוכח בפרוש, רק מילא הנזיר הרא"ש בפרוש להקל לדירה כמו שהזכיר לענין נטל עקבו, וזה אין רגיה מברחת כמו שהזכיר הש"י, ועוד, דלו יהי לדירה יש להתמיר, הלא לדעת רבנו תם ור"ן הנזכר בהקדא דוקא אם נטל העץ הנקוע באתרוג ונעשה כמו גמא שם (ולכח וכו'): (לד) והעתיקוהו האל"ה רבה והגר"י וזלכה ברוה והחיי אדם לדינא:

## מילואים הלכות לולב סימן תרמה

המשך מעמוד 232

כלפי חוטמו. מקום השיפוע נקרא חוטמו, ובראש החוטם יוצא הפיטם שהוא עץ הבולט כדו, ומעל הפיטם יש כעין שושנה 'שושנתא'.

ואם ניטל הפיטם לגמרי חוזר וחזרו על ידי מחט, כתב בשו"ת שבות יעקב (שם), הביאו הקרבן נתנאל סוכה פ"ג סי' טז אות ג) שפסול [ואם נפל העוקץ חוזר וחזרו על ידי מחט, ראה להלן (סי' לג)]. דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פל"א ס"ג) שאף לדעת הרמ"א לקמן (סי' תקמה ס"ה) שאתרוג בלי פיטם כשר, אך כשמחברו במחט אין מקיים בזה הידור מצוה אף בשאר הימים, שהרי הידור מצוה הוא משום 'זה א-לי ואנהו', וכלפי השמים ידוע שהאתרוג אינו מזהיר.

### [משנ"ב ס"ק ל]

דְּהַי לֵהּ כְּתָרִים<sup>55</sup> וכו', דְּנִשְׁלַת הָעֵצִים אִף מִה שֶׁתְּקַרְעַת בְּתוֹךְ הָאֶתְרוֹג וְנִעְשָׂה שָׁם כְּמוֹ גְּמָא<sup>56</sup>, וְלִפְיֵךְ פְּסוּל<sup>55</sup> וכו', וְאִם נִשְׁאָר מִן הָעֵצִים לְמַעַל מִן הָאֶתְרוֹג כֵּל-שֶׁהוּא<sup>56</sup>.

53) אמנם, לקמן (סי' תרמט ס"ק לו) הביא שדעת האחרונים לחלוק בזה, וכתבו שפסולו הוא משום הדר, ונפקא מינה בזה שאם פסול מדין חסר, אם כן בשאר הימים יהיה כשר, משום שפסולי חסר כשרים בשאר הימים, ואם פסולו מדין הדר יהיה פסול בשאר הימים, כדן פסולי הדר. וכתב שם שאם אי אפשר למצוא אחר, יוכל לסמוך על הפוסקים הסוברים שפסולו הוא משום חסר, בצירוף הפוסקים המקילים בפסולי הדר בשאר הימים.

### (54) כזה :



55) ואף לדעה השניה (בשו"ע לעיל ס"ב) שפסול חסר הוא דוקא אם נחסר כאיטר, כתב המג"א (סי' תרמט ס"ק יז) בשם הגהות מיימוניות, שכיון שהחיסרון כאן הוא בראשו של האתרוג, לכן פסול אף בפחות מאיטר.

56) ומה שמקילים באופן שנשבר חלק מהדר, כתב הכף החיים (סי' מו ו-מח) שהיינו דוקא במקומות שהדר הוא כמין עץ, אבל באתרוגי ארץ ישראל שהדר הוא חלק מהאתרוג עצמו, אם נחסר כל שהוא פסול לכל הדעות, משום שזה נחשב כאתרוג חסר. וכן הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י סי"ט) שבאתרוגים שהפיטם הוא חלק מגוף האתרוג, אפילו אם חסר כל שהוא בפיטם לכל הדעות יהיה נדון כחסר בגוף האתרוג.

וכן הורו הגר"ש אלישיב (מעדני שלמה עמ' צה הע' מג), והגר"י קרליץ (מעדני שלמה שם). אמנם יעוין בא"י (תנינא) שכתב שאם העץ שעל גבי האתרוג מוקף בעור ירוק או צהוב כמראה אתרוג ממש, ויש גם חלק דק תחת העור הראוי למאכל, שנראה שכיון שמצוי בכמה פירות שהידות שלהם מוקפים במאכל כעין הפרי ממש, מימינים בגדר הפרי, לכן יתכן שאין חיסרון פוסל שם.

46) אבל אם נשאר מראה אתרוג, מבואר בשו"ע ובמשנ"ב (כאן), וכן כתבו השו"ע הרב (ט"ז) והחיי אדם (כלל קנא סי"ב) והחזו"א (א"ח סי' קמו ס"ק א,ב,ה) שכשר. אכן, בביה"ל להלן (סי'ב ד"ה שינוי) הביא שלדעת הר"ן פסול. ולהלכה הסיק הביה"ל שם שכשר. וראה מה שכתבנו שם בדעת החזו"א.

47) ואם לא נשתנה עור האתרוג ללבן, אלא נקלף עור הבשר הלבן, כתב החזו"א (שם ס"ק ב ד"ה ולדעת) שאין זה שינוי מראה, משום ששינוי מראה הוא דוקא אם נשתנה פני האתרוג מירוק ללבן, מה שאין כן אם נקלפה הקליפה הירוקה ונראה בשר האתרוג שזה עיקר מראיתו. ונכל זה לשטתו שנקלף היינו כל עובי הקליפה ולא רק הגליד הדק. ראה מה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי'ב ד"ה ואם). אלא שכתב (שם ס"ק א ד"ה ובמ"ב) שבאופן זה שנקלף כל עובי הקליפה הירוקה ונשאר רק הלבן שהוא מראה הבשר, דאי שנחסר כל שהוא, שאי אפשר לצמצם בזה.

48) אמנם בשעה"צ להלן (סי' טב) הביא שתי דעות לענין מנומר במראות כשרים, ונשאר בזה בצ"ע למעשה.

### [משנ"ב ס"ק כז]

אם נקלף פלו פסול<sup>49</sup>.

49) ולדעת החזו"א (א"ח סי' קמו ס"ק א ד"ה ובמ"ב) שנקלף היינו כל עובי הקליפה, אם נקלף בכלול רק חצי מעובי הקליפה הרי זה כשר.

### [משנ"ב ס"ק כח]

שִׁישְׁתֵּי קְסָלֵעִים<sup>50</sup>.

50) ושיעור 'סלע', כתב בספר מדות ושיעורי תורה (פי"ט ט"ז) שעל פי מה שכתבו רוב הפוסקים שקוטר הסלע הוא קרוב לשליש טפח, אם כן לשטת החזו"א שיעורו קרוב ל-3.2 ס"מ, ולשטת הגר"ח נאה שיעורו קרוב ל-2.66 ס"מ.

### [משנ"ב ס"ק כט]

נֶטֶל דְּדָדִים<sup>51</sup> וכו', כְּמוֹ חֹד הַדָּד, וְתָחוּב כְּתוּכִים<sup>52</sup>.

51) ואם רוב הדר ניטל ממקום חיבורו ומיעוטו נשאר מחובר, הסתפק בשו"ת ערוגת הבושם (א"ח סי' קצג) האם נאמר באופן זה דין 'רובו ככולו' לפסול את האתרוג, והסיק שביום הראשון לא יברך עליו. מאידך, בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' לה) כתב שאם הפיטם אינו עומד להיתלש, האתרוג כשר משום שעדיין נחשב ללקיחה תמה, אבל אם הפיטם עומד להיתלש, הרי זה פסול אף שמחובר קצת, משום ש'כל העומד לינטל כנטול דמי'. והחיים וברכה (אות רמד) הביא בשם המהרש"ם שמצא בשו"ת בית אפרים (א"ח סי' א) שסובר שאומרים בזה 'רובו ככולו', ונחשב שניטל כל הדר והאתרוג פסול. ובשם שו"ת בכורי שלמה (א"ח סי' מו ס"ק כב) כתב, שהדר תלוי אם כשיאחז את הפיטם יעלה כל האתרוג עמו הרי זה כשר, ואם לאו פסול. וכן מבואר בשו"ת חמד (מערכת ד' מינים סי' א אות ח), אכן במקום אחר (מערכת הלמ"ד כלל קמא אות יח) האריך לפקפק בזה. [ובשו"ת חתם סופר (ויד"י סי' רעה) לענין הדס שנקטם כתב, שכל שמחובר בתולדה ולא נפסק לגמרי כגון הדס שנקטם רובו, הרי הוא כשר].

52) [האתרוג בניי כמגול רחב מלמטה לצד העוקץ, והולך ומתקצר

# הַלְבוּת לֹלֵב סִימָן תְּרֻמָּה

## קִיז בְּאֵר הַגּוֹלָה

(לא) בַּמְקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר, \*מִיָּהוּ, לַעֲנֹן דִּינָא אֵין לִפְסַל אֶל־אִם־כֵּן נִטְלַה (יג) תְּדַד, דְּהִינּוּ הֶעֵץ שְׂרָאשׁ הַפְּטֻמָּא עֲלִיו, וְהִרְאֵשׁ נִקְרָא שׁוֹשְׁנָתָא (הַמְגִיד). וְכַל זֶה דְּרֻקָא נִשְׁטַלָּה, אַכְּל אִם לֹא הִיָּה לוֹ דֵּד (יג) מֵעוֹלָם (לב) פְּשֵׁר, וְכֵן הֵם רַב הָאֲתָרוּגִים שְׁמִכֵּיאִים בְּמִדְּיוֹת אֱלוֹ (הִרְאֵשׁ): **ח** נִטְלַה (יג) הֶעֵץ שֶׁהוּא תְּלוּי בּוּ בְּאֵילָן מַעֲקָר הָאֲתָרוּג (לג) וְנִשְׂאָר מִקוּמוֹ גְּמָא, פְּסוּל: הֵגֵה וְאִם יִנְטַל קֶצֶת הֶעֵץ (לד) וְנִשְׂאָר עֲבִי כַל־שְׁהוּא, שְׂכַל רַחֵב הַגְּמָא (טו) [עוֹן מִכְסָה, כְּשֵׁר (טו): **ט** (לה) עֲלֵתָהּ חֲזוּזִית (פְּרוּשׁ, תְּרַגּוּם י'א יִלְפַת' אוּ חֲזוּזוֹ) עֲלִיו, אִם \*בְּשִׁנָּיִם אוּ בְּשִׁלְשָׁה מִקוּמוֹת, (לו) פְּסוּל; וְאִם בַּמְקוֹם אֲחֵר, אִם עֵלָה (לו) \*עַל

אֲתָרוּג אַחַר שְׂאֵנֵי מְהַר, הוּא הַכְּסִיל שֶׁבְחֻשׁ הוֹלֵךְ. ס בְּרִיתָא לִיָּה נִטְלָה בְּכַתְּוָה כְּפֻדוֹשׁ הִרְיָף שֶׁם וְהַרְמִישׁ שֶׁם עַם עַם בְּמִשְׁנֵה וּבְרַבָּא שֶׁם בְּמִקְרָא

### שְׂעָרֵי תְּשׁוּבָה

[טו] מִכְּסָה. עֵבֶה־ט. וּבְתִשְׁבֹּת שְׁבוּיָי ח'א סִימָן לַה הִשִּׁיג עַל תְּפִית־יַעֲקֹב וְכַתֵּב שְׁהוּא נִגְדַּ מִשְׁמַעוֹת הַשִּׁיִּים וְכַל הַפּוֹסְקִים, וְכַל הִיאַד דְּבִיעִין מְדִאֲרוּקֵי לְקִימָה פְּתַה וְשַׁלְמָה, כַּל שְׂאֵנֵי מְחַבֵּר בּוּ בְּחוֹלְדוֹ, חֲבוּר עִי' ד'א וְצֵאי ל'יִשׁ חֲבוּר דְּלִמְרָה מְקָרֵי שְׁלֹם וְתַמָּה, וְדַתָּה רֵאֲתָה חֲבִי"ע מְשׁוּבְּרִין דָּף פֵּא וּמִסְפָּה דָּף לו, ע"ש, וְגַם בְּאִי' חוֹלֵל עֲלִיו, ע"ש. וְעַי' פ"ב שֶׁאִם הֶעֵץ שֶׁלֹּו קָסִיב וּבְחוּץ הֶעֵץ גְּמָא מְצִיעַ לְחוּץ הָאֲתָרוּג כְּמוֹ שְׁנִמְצָא לְפָנִים בְּדַד, פְּסוּל:

הַמְּעַלּוֹת רַק שְׂאֵין לוֹ הֵף שׁוֹשְׁנָה אוּ שׁוֹטֵל קֶצֶת מִהֶדֶר שְׁלֻמְעֵלָה, אֲתָרוּג אַחַר שְׂאֵנֵי מְהַר בְּשִׂאָר הַמְּעַלּוֹת רַק שִׁישׁ לוֹ שׁוֹשְׁנָה, אֵין לְהִשְׁגִּיחַ בְּהָף שׁוֹשְׁנָה, וְכִי"ש בַּמְקוֹם שִׁישׁ סָפַק אִם הִיָּה לוֹ כְּלַל שׁוֹשְׁנָה דְּאֵין לְהַחְמִיר, ע"ש: (ד) וְכִי"ש, וּבִשְׁעַת הַדָּחַק שְׂאֵין אַחַר כְּבִיד יֵשׁ לְקַמְּוֹ וּלְכַרֵּף עֲלִיו וְאֶפְלוֹ בְּיוֹם א', תְּשׁוּבַת חֲסֵם צְבִי סִימָן ט, ע"ש: (טו) מִכְּסָה. פ"ב שְׁנִמְצָא שֶׁם נִשְׂאָר קֶצֶת מִהֶעֵץ כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בְּחַלְלָה. וְכַתֵּב בְּתִשְׁבֹּת ב"י סִימָן קמב: הָא דְּכַתְּבוּ הַפּוֹסְקִים לִפְסַל בְּנִשְׁלַ

### בְּאֵר הַלְבָּה

רְבוּ לְדַעַת הַהֲגָוָה, יֵשׁ לִפְסוּל מִשׁוּם נִסְדָּקוֹ, עֵין בְּר"ן: \* מִיָּהוּ לַעֲנֹן דִּינָא אֵין לִפְסַל וְכוּ'. וְכֵן הַסְּפִימוֹ הָאֲתָרוּגִים דְּבִנְשִׁלָּה הַשׁוֹשְׁנָה לְכַד בְּנִדְיָא אֵין לְהַחְמִיר, כְּדַמְכֹּחַ מִן הַמְּחַבֵּר וּמְדוּרָיִם וְשִׂאָרֵי פּוֹסְקִים. וְכַתֵּב בְּמִקְרָא מְדוּרָיִ, דְּבִמָּא דְּמִשְׁמַע מְדַבְּרֵי הַרֵב ב"ח דְּשׁוֹשְׁנָתוֹ וְדָדוֹ חֲדָא מִלְתָּא הִיא וְאֵין דְּהִתֵּר אֵלָא בְּנִפְלִית הַפְּרוּחַ שְׁהוּא הֵינן שְׁנוּפֵל מִמֶּנּוּ עַל הַרֵב קִדְּם שְׂאֵמְרָו וְיַעֲשֶׂה בּוּ פְּטֻמָּא, הוּא הַפֶּף שֶׁמְצַמֵּעַ דְּבִרְיָ הַפּוֹסְקִים, עֵין ש"ס. גַּם עַל יִתְרֵי דְּכַרְבִּי שֶׁם שְׂפַתֵּב דְּלִדְעַת הִר"י בְּרִי"נְשׁוֹר יֵשׁ לְהַחְמִיר בְּנִשְׁלַ עֲצָת מִן הֶדֶד, הִשִּׁיג הַרְבֵּה, עֵין ש"ס. וְדַע עוֹד, דְּעֵקֶר מַה שְׂאֵינָה מְחַמְדִּים בְּנִשְׁל שׁוֹשְׁנָתָא לְכַד הוּא מְפָנֵי לְשׁוֹן הִרְיָף, אַכֵּן כְּבִד דְּתַה הַבִּית־יוֹסֵף דְּאִמְרָ מְהַרְיָף אֵין רֵאֲנָה, דְּאֶפְשָׁר דְּהוּא סוֹכֵר גַּם־כֵּן כְּמוֹ הַרְמִישׁ שְׂאֵנֵי פּוֹסֵל בְּנִשְׁלָה הַשׁוֹשְׁנָה לְכַד, עֵין ש"ס. וְלִפִּי מַה שְׂזָכִירוּ עֵפֶה לְאוּרוֹ שֶׁל רַבְּנֵי חֲנַנְאֵל שִׂצְאָא לְאוּר, נִרְאֶה בְּהִרְיָא שֶׁל דְּבִרְיָ הִרְיָף בְּעִנְיָנֵי לְקִיחוּן מְדַבְּרֵי הַרְבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, וּבְדַבְּרֵי הַרְבֵּנוּ חֲנַנְאֵל כְּחוּב בְּהִרְיָא "נִשְׁלָה פְּטֻמָּו, חֲטֻמּוֹ שֶׁל אֲתָרוּג וְשׁוֹשְׁנָתוֹ וְכוּ', וְהוּא מִשֶׁל דְּכַרְבִּי הַרֵב הַמְּגִיד דְּעַת הַרְמִישׁ, וְכֵן הוּא גַּם־כֵּן בְּנֵינַת הִרְיָף כְּבָרוּ וְכִמּוֹ שְׂפַתֵּב הַבִּית־יוֹסֵף מְדַעְתוֹ הַרְחֵבָה: \* בְּשִׁנָּיִם אוּ בְּשִׁלְשָׁה מִקוּמוֹת. הַקֶּשֶׁה הַפְּסוּל־מִשְׁנָה: הַשְּׂמָא שִׁנִּים, שְׁלִישָׁה מְכַפִּיעַ; וְתַרְצֵן הַשִּׁי' דְּהִכִּי קְאָמֵר, דְּמִקְשִׁי שְׁלִישָׁה לְשִׁנִּים, דְּהִינּוּ דְּרָפָּךְ בְּשִׁנִּים בְּעִינֵן שִׁתְּפִשְׁטוּ אֲחֵד מִחְבְּרֵי עַל־כַּל־פָּנִים כְּדִי שְׂעוֹר לְחֲזוּזִית שְׁלִישִׁי (דְּהִינּוּ דְּבִי שְׂעוֹר ב' אַעֲבֹדְעוֹת דְּבָרוֹת, וּמִרְאָה אֲתָרוּג מְשֻׁהוּ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה מְפַסִּיק בֵּין חֲזוּזִית זוֹ לְחֲזוּזִית שְׂאֵצְלָה מְצַד אֲחֵד וְכֵן מְצַד הַשְּׂנִי). אַכְּל בְּפִחוֹת מְזָה לֹא מְקָרֵי מְנַמֵּר. וְרַבִּים מְאֲחַרוּגִים מְאָנֵי בְּחִרְצוֹ, דְּמִי יִדְעִין כְּמַה שְׂעוֹר הַאֲבַעֲבֵינָתוֹ דְּנִמְדוּד עַל־יְרִידָה הַפְּסַק בֵּין שְׁתֵּי חֲזוּזִית, וְתַרְצוּ דְּכִי הִיא גּוֹנָא פְּרִיךְ הַשִּׁי"ם בְּפִרְקָא מְפִינֵין וְתַרְצוּ כְּדַמְכִּרֵי אִתְּשִׁי"ש, עֵין בְּפִרְי מְגִדִּים וּבְגִידִישׁע וְנִהַרְשׁוּלִים. וּמִכְּל מְקוֹם עֵקֶר סְכַרְתוֹ שְׂפַתֵּב דְּמִסְתַּבְּרָא שְׂעוֹר־יָדִי חוּט הַשְּׂעָרָה מְרָאָה אֲתָרוּג שְׁמִפְסִיק בֵּין חֲזוּזִית לְחֲזוּזִית לֹא מִתְּנוּ כְּמִנְשִׁי"ש, נִרְאֶה דְּנִבְנוֹחַ הוּא לְדִינָא: \* עַל רְבוּ. עֵין בְּמִשְׁנֵה בְּרִינָה. אַכֵּן עַל חֲטֻמּוֹ

פָּנִים לְמִלְאָה כַּל רַחֵב הַגְּמָא מִן עֲבִיו, וְאֶף דְּלֻמְעֵלָה מִן הַגְּמָא לֹא נִשְׂאָר מְשֻׁהוּ גַם־כֵּן כְּשֵׁר, (מ) דְּתוֹ לֹא מְקָרֵי חֶסֶר: **ט** (לה) עֲלֵתָה חֲזוּזִית. בֵּין בְּתִלוּשׁ (מג) וּבֵין בְּמַחְבֵּר, אֵלָא בְּעִינֵן שִׁיְהִיָּה גְבוּהַ מִשְׂאָר אֲתָרוּג: (לו) פְּסוּל. דְּמַחְזֵי כְּמִנְמָר [גַּמְרָא]: (לז) עַל רְבוּ. הִינּוּ

### שְׂעוֹר הַחֲצִיזוֹן

(לג) שְׁלִי"ה וְטִי"ו וְש"א: (לג) מְאֲמַר־מְרָדְכִי וּבְכַרְבִּי־יַעֲקֹב לְבִיעַת הַסְּגָן־אֲבָרְהָם גּוּפָה לְקַסְן בְּסִימָן תְּרַמֵּט סִיעִיף־קֶשֶׁן יו, דְּחוּשׁשׁ לּוֹמֵר דְּטַעֵם הַפְּסוּל דְּנִשְׁל פְּטֻמָּתוֹ הוּא מִשׁוּם הֶדֶר, וְאִם־כֵּן אֲוֹדָא רֵאֲתָה הַסְּגָן־אֲבָרְהָם בְּעִנְיָנֵה, עֵין ש"ס: (לג) וּמִכְּל מְקוֹם אִם אֵי אֶפְשָׁר לְהִמְרִי כְּלַל אִם הִיָּה כֵּן מִתְּמַלְתָּ בְּרִיתוֹ, בְּאֵלָה רַבָּה בְּשֵׁם הַבִּי"ח מְצַד לְהַחְמִיר, אַכֵּן בְּפִרְי־מְגִדִּים פְּתַב דְּאֶפְשָׁר דִּישׁ לְהַכְשִׁיר מִשְׁעִם סְפִיק־סְפִיקָא<sup>64</sup>, דְּשִׁמְא וְהִלְבָּה כְּמִאֵן דְּאִמְרָ נִשְׁל פְּטֻמָּתוֹ הִינּוּ עֵין לְכַד, וְאֶפְלוֹ הוּא דָדוּ, שְׂמָא לֹא נִשְׁל אֵלָא נִבְרָא כּוּ, עַד כֵּן דְּבִרְיוֹ נִרְאֶה דְּהַמְּחַבֵּר וְהַרְמִישׁ אֶתְמַחְמִיר דְּנִשְׁל פְּטֻמָּתוֹ פְּסוּל וְכֵן לַעֲנֹן יַעֲקֹב, אֶפְשָׁר דְּהוּא רַק מִשׁוּם דְּחֻשׁשׁ לְהַחְמִיר בְּשִׁנָּיִם, כְּאִשְׁר מְנַבֵּא בְּבִית־יוֹסֵף בְּשֵׁם הִרְאֵשׁ, עֵין ש"ס, וְלֹא מִשׁוּם דְּפִסְקוּ כֵּן לְהַחְלִטָּה, וְכִנְהוּ מְסַלֵּק מַה שֶׁהַקֶּשֶׁה עֲלִיו כְּבַבְרוּרִי יַעֲקֹב, עֵין ש"ס: (לג) וּבְכַרֵּט לִפִּי מַה שֶׁהַעֲמִיק הִגְרָא בְּשֵׁם הַמְּגִיד־מִשְׁנֵה דְּרִיךְ זֶה הוּא רַק לְדַעַת הַרְאִשׁוֹנָה שְׁבִקְעִיף ב הַנִּי' לְפִסְלִינֵן בְּחֶסֶר אֶפְלוֹ אֵינִי כְּאִשְׁר, וּמִשְׁמַע דְּלִדְעַת שְׁנֵיהֶם שֶׁם יֵשׁ לְהַקְלִ בְּהוּ, וְכִינּוּ דְּבִשְׁעַת הַדָּחַק נִקְטִינֵן כְּסַבְרָא שְׁנֵיהֶם שֶׁם כְּמִבְּאָר שֶׁם, מְמִילָא יֵשׁ לְהַקְל בְּעִנְיָנֵנוּ: (לג) כְּבַרְבִּי־יַעֲקֹב: (מ) וְהוּא דְּלַעֲנֵן פְּטֵם יֵשׁ שְׁמַחְמִירִין דְּרֻקָא כְּפִנְשִׁאָר עַל־כַּל־פָּנִים מְעַט לְמַעְלָה מִן הַגְּמָא, וְיֵשׁ שְׁמַחְמִירִין שְׁלֵא יִחְסֵר מִן הֶעֵץ שְׂפַתֵּב הַשׁוֹשְׁנָתָא מְאֻמָּה, וּבְעִנְיָנֵנוּ מְקַלְחֵן בְּהוּ, עֵין בְּלִבְחַשׁ הַשְּׂעִים<sup>67</sup>: (מג) פְּרִי־מְגִדִּים:

### בְּאֵר הִיטֵב

וְעֵין ט"ז: (יג) תְּדַד. מִשְׁמַע מְלֻשׁוֹ דְּרֻקָא נִשְׁטַל כּוּ, אַכְּל חֲבִי" וּבִי"ח וּלְבַחַשׁ כְּתִבּוּ לְהַחְמִיר אֶפְלוֹ נִשְׁל מִקְצָתוֹ וְכַתֵּב"א, וְנִי' דְּעִכ"פ כְּעִי שְׂאֵנְטַל עַד הָאֲתָרוּג, כִּינּוּ דְּהַשְּׂעִם הוּא מִשׁוּם חֶסֶר כְּמִי"ש סִימָן תְּרַמֵּט ס"ה בְּהַגָּה, א"כ בְּנִשְׁל כַּל־שְׁהוּא לֹא מְקָרֵי חֶסֶר דְּאֵין זֶה חֶסֶרוֹן הַנֶּפֶךְ. וְעַשְׂלִי"ה: (יג) מֵעוֹלָם. וְנִבְרִים הֵם, כִּי יֵשׁ בַּמְקוֹם פְּטֻמָּא כְּמוֹ גְּמָא מִתְּחַלְתָּ בְּרִיתוֹ, מְבִי"ט, כְּנַה"ג. וְעֵין דְּכ"ו סִימָן קִיא. וְעֵין ט"ז שְׁהַעֲלָה דָאִם יֵשׁ אֲתָרוּג לְפָנֵינוּ מְהַר בְּשִׂאָר הַמְּעַלּוֹת רַק שְׂאֵין לוֹ הֵף שׁוֹשְׁנָה אוּ שׁוֹטֵל קֶצֶת מִהֶדֶר שְׁלֻמְעֵלָה, אֲתָרוּג אַחַר שְׂאֵנֵי מְהַר בְּשִׂאָר הַמְּעַלּוֹת רַק שִׁישׁ לוֹ שׁוֹשְׁנָה, אֵין לְהִשְׁגִּיחַ בְּהָף שׁוֹשְׁנָה, וְכִי"ש בַּמְקוֹם שִׁישׁ סָפַק אִם הִיָּה לוֹ כְּלַל שׁוֹשְׁנָה דְּאֵין לְהַחְמִיר, ע"ש: (ד) וְכִי"ש, וּבִשְׁעַת הַדָּחַק שְׂאֵין אַחַר כְּבִיד יֵשׁ לְקַמְּוֹ וּלְכַרֵּף עֲלִיו וְאֶפְלוֹ בְּיוֹם א', תְּשׁוּבַת חֲסֵם צְבִי סִימָן ט, ע"ש: (טו) מִכְּסָה. פ"ב שְׁנִמְצָא שֶׁם נִשְׂאָר קֶצֶת מִהֶעֵץ כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בְּחַלְלָה. וְכַתֵּב בְּתִשְׁבֹּת ב"י סִימָן קמב: הָא דְּכַתְּבוּ הַפּוֹסְקִים לִפְסַל בְּנִשְׁל

### מְשֻׁנָּה בְּרוּרָה

לְהַחְמִיר בְּהוּ: (לא) בַּמְקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר. הִינּוּ שֶׁאֶפְשָׁר לְקַח יוֹתֵר מִבְּחֵר מְזָה, (לג) אַכְּל אִם הוּא הַמְּבַחֵר, אֵין לְהַחְמִיר בְּשִׁבְלִי הַשׁוֹשְׁנָתָא. וּמִכְּל מְקוֹם נִרְאֶה דְּרֻקָא אִם חֶסֶר רַק הַשׁוֹשְׁנָתָא<sup>65</sup>, אַכְּל אִם חֶסֶר גַּם מִקְצָת מִן הֶעֵץ<sup>66</sup>, אֶף שִׁישׁ עוֹד קֶצֶת עֵין לְמַעְלָה מִן הָאֲתָרוּג, טוֹב לְהִדְרֵי לְקַח אַחַר אִם אֶפְשָׁר לוֹ, כִּי (לג) יֵשׁ מְחַמְרִין גַּם בְּהַגָּה<sup>69</sup>: (לב) כְּשֵׁר. כִּינּוּ שְׂפָךְ הִיא בְּרִיתוֹ<sup>60</sup> וְתוֹ דְּרָף גְּדוּלָן, אֵין לְכַוְּנָהֶם בְּשֵׁם חֶסֶרִים אוּ שְׂאֵינֵן הִרְדִּיר<sup>61</sup>, (לג) וְנִבְרִים הֵם, כִּי יֵשׁ בַּמְקוֹם שְׂמָמָא כְּמוֹ גְּמָא<sup>62</sup> מִתְּחַלְתָּ בְּרִיתוֹ<sup>63</sup>. וְכַתֵּב בְּכַבְּרוּר־יַעֲקֹב, דְּהוּהוּ דְּרֻקָא רַק כְּשִׁישׁ גְּמָא מְעַט, שְׂאֵין כְּאֵן פְּסוּל רַק מִשׁוּם חֶסֶר, וְכִינּוּן שְׂמַחְמִילֵת בְּרִיתוֹ הוּא כֵּן וְלֹא נִחְסֵר מִמֶּנּוּ כְּלַל, לֹא מְקָרֵי חֶסֶר, אַכְּל לְפַעְמִים יֵשׁ גְּמָא עֲמָקָה שְׁחַלְלָה עַד תְּדַרְי הַנְּרַע, וְנִכֵּר עַל־יְדֵי שְׂכִינִים לְחוּץ הַתְּחִלָּה מִחֶסֶת אוּ שְׂאָר דְּבִרְיָ דְּכִי, בְּהוּ נִרְאֶה דְּפּוֹסֵל גְּמִירוֹ הוּא, שְׁהַרִי נִקְבַּב בְּתוֹלְנָה פְּסוּל כַּל הִיכִי דְּנִקְבַב פְּסוּל, כְּדִאֲתָא בִּירוּח־דְּעֵיָה סִימָן מַג בְּפִרְי־מְגִדִּים, וְכִינּוּן דְּנִקְבַב עַד חֲדָרֵי הַנְּרַע פְּסוּל הוּא הַדִּיךְ בְּנִקְבַב בְּתוֹלְנָה: **ח** (לג) וְנִשְׂאָר מִקוּמוֹ גְּמָא, פְּסוּל<sup>65</sup>. דְּהוּא בְּכַלְל חֶסֶר. וְאִם הוּא שְׂעַת הַדָּחַק שְׂאֵין אַחַר בְּעִיר<sup>66</sup>, הַעֲלָה בְּתִשְׁבֹּת חֲסֵם צְבִי שְׂכִיבֵל לְכַרֵּף עֲלִיו אֶפְלוֹ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן (כִּינּוּן שְׂבִשְׂעַת הַדָּחַק, אִיתָא בְּסוּף סִימָן תְּרַמֵּט שְׂמַחְכִּרְכִין אֶפְלוֹ עַל פְּסוּלִין לְגַמְרִי, (לג) וְכַל־שְׂכֵּן בְּהוּ שְׁהוּא תְּלוּי בְּשִׁטַּת הַרְאִשׁוֹנִים, כְּמִבְּאָר בְּבִית־יוֹסֵף), וְהוּא הַדִּיךְ בְּנִשְׁלָה פְּטֻמָּתוֹ וְנִעֲשֶׂה גְּמָא וְאֵין אַחַר בְּעִיר, (לג) גַּם־כֵּן יְכוּל לְכַרֵּף עֲלִיו אֶפְלוֹ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן: (לד) וְנִשְׂאָר עֲבִי כַל־שְׁהוּא, שְׂכַל רַחֵב וְכוּ'. רוּצָה לּוֹמֵר, שְׁנִשְׂאָר מִן עֲבִי הֶעֵץ בְּחוּץ הָאֲתָרוּג שְׂעוֹר קֶצֶר, שְׂכִיבֵל עַל־כַּל־

# הלכות לולב סימן תרמח

## ביאורים ומוספים

הפיטם אין לו יניקה מהאתרוג. אמנם דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רפב), שכונת החזו"א להכשיר רק פיטם שיבש כל כך עד שהוא כמונח בתוך האתרוג ולא נתחבר עמו, ולפעמים נופל ממנו בתלוש ולפעמים במחובר, שבאופן זה אין הבדל אם נשר ממנו במחובר או בתלוש, אבל אם לא נשר מחמת יבשותו אלא שנשבר, לא הכשיר אף אם התייבש במחובר.

61) ואם היה לאתרוג פיטם מתחילת ברייתו, אך בעודו על האילן התייבש ונפל מכח תכונתו הטבעית של אותו זן, הורה הגר"ז אייערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י סי"ח) שכשר, כיון שכך היא דרך גדילתו, ובשורת שבת הלוי (ח"א סי' קעז) כתב ללמד זכות על המקילים, שגם באופן זה נחשב כאילו לא היה לו דד מעולם, משום שסיבת נפילת הפיטם היא מכח תכונתו הטבעית שמתייבש ונופל, והרי הוא כשאר קליפות הגדלות בתחילת יצירת הפרי ואחר כך נופלות שאינן חלק מגוף הפרי, ולכן נחשב שזו דרך גדילתו ונדרון לענין זה כאילו לא היה לו דד מעולם.

נכיון שברוב האתרוגים הפיטם נופל בשעת הגידול, אמר הגר"ז אייערבך (מעדני שלמה עמ' צה) שלכן יש מהדרים לקחת דוקא אתרוג שאין לו פיטם, כי באתרוג עם פיטם יש חשש מורכב, מאחר שהסוחרים עושים כל מיני תחבולות להרכיבם כדי שלא יפול הפיטם.

מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (הערות סוכה לה, ב ד"ה נטלה בוכנתו) שרק אם הפיטם נפל בעוד האתרוג קטן ולא הגיע לגמר פריו, כגון שגדל שליש ואין לו עדיין שיעור הצריך לאתרוג, הרי זה נחשב כלא היה לו פיטם מעולם וכשר, אבל אם נפל הפיטם לאחר מכן פסול מטעם חסר, ולכן הורה באתרוגים שלנו שצריך ליוזר לקחת אתרוג עם פיטם [או על כל פנים מקצת פיטם (אשרי האיש ח"ג פ"א אות א)], משום שיש לחוש שהיה לו פיטם ונפל בעודו מחובר, ובשורת קנה בשם (ח"ב סי' כח) כתב, שרק אם לא היה לו דד מעולם כשר, אבל אם היה לו ונפל אף בעודו קטן הרי זה פסול.

והוסיף הגר"ש אלישיב (אשרי האיש שם אות ד), שאם קשה להשיג אתרוג עם פיטם וגם שיהיה נקי, ביום הראשון [שאתרוג חסר פסול בו] עדיף לקחת אתרוג עם פיטם אף שיש עליו 'בלעטלאך' מאשר לקחת אתרוג נקי בלי פיטם, ובשאר הימים עדיף אתרוג יותר מהדר ונקי אפילו שאין לו פיטם.

62) כזה 

ובזמנינו, שפעמים רבות גומא זו נמצאת אף באתרוג שנקטף מהעץ ולאחר מכן הפילו את פיטמתו, וכפי שהעיר בשורת קנה בשם (ח"ב סי' כח). דעת הגר"מ משה היר (כשרות ארבעת המינים עמ' כו, מעדני שלמה עמ' צו) שיש סימן אחר לבדוק מתי נפל הפיטם, שאם יש כמין טבעת וחרץ מסביב בקצה העץ



[משנ"ב ס"ק לא]

רק השושנתא<sup>67</sup> וכו', גם מקצת מן העץ<sup>68</sup> וכו', מקמירין גם כנה<sup>69</sup>.

57) כזה 

ואם נחסר רק מקצת מהשושנתא, כתב הבכורי יעקב (ס"ק כה) שלכל הדעות האתרוג כשר ומהודר ואין בכך כלום. ואם בגלל חיסרון חלק מהשושנתא לוקח אתרוג אחר שאינו מהודר אבל עם שושנתא, הביא הבאר הגולה (ס"ק ג) את לשון השל"ה שהוא הכסיל שבחושר הולך.

58) כזה 



59) כמה דרגות מנה הבכורי יעקב (ס"ק כה) בענין הכשרות וההידור שיש לגבי הפיטם: א. המהודר ביותר, אתרוג עם הדד השושנתא עליו. ב. ניטלה רק השושנתא והדד שלם, וניכר שלא נחסר ממנו כלל. ג. לא היה לו דד מעולם, וכגון שיש במקום הפיטם גומא. ד. יש במקום הפיטם בליטה קטנה שנראית כשושנה, שבוה יש ספק האם היה לו דד מעולם, ואפילו אם היה לו דד הרי לא ניטל עד האתרוג. ה. ניטל קצת מהודר ועדיין הוא בולט, שלא הגיע החיסרון עד האתרוג. ו. ניטל כל הדד ואין גומא במקומו. וכל אלו יש להכשירים אם אין לו אחר אף שיש לאחרים בעיר, אבל אם ניטל כל הדד ויש גומא במקומו, פסול לכל הדעות.

[משנ"ב ס"ק לב]

כין שִׁקְףִי הִיא בְּרִיתִי<sup>60</sup> וכו', או שְׁאִיִּן הֶרְדִּי<sup>61</sup>, וְנִכְרִים הֵם, פִּי יֵשׁ בְּמִקוֹם פְּטָמָא קָמוּ גְמָא<sup>62</sup> מִתְחִלַּת בְּרִיתִי<sup>63</sup>.

60) אכן, פעמים יש להכשיר את האתרוג אפילו אם הפיטם נשר לאחר שהוא נתלש, והיינו באופן שבעודו מחובר לעץ כבר התייבש הפיטם לגמרי, וכבר כלתה ממנו כל לחותו, שבאופן זה הורה החזו"א (ארבעת המינים עמ' שכב אות ג, מפי השמועה) שדין האתרוג כאילו נשר ממנו הפיטם בעודו מחובר וכשר. וכן הורה הגר"מ קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' ער) שכיון שכבר יבש

## מילואים הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד קיז

66) ואם אין אתרוג אלא לחבירו, כתב לקמן (סי' תרמט ס"ק נב) שצריך לטרוח ולברך על של חבירו.

[שעה"צ ס"ק מ]

עין פ'בוש הטעם<sup>67</sup>.

67) שביאר (סי"ח), שלגבי העוקץ שתלוי בו באילן, בהכרח שיש להכשיר בניטל מקצתו, שהרי אי אפשר להסירו מהאילן אלא בחתיכת חלק מהעוקץ הנ"ל, ולכן מכשירים גם כשנשאר ממנו רק מעט, מה שאין כן בפיתם שאין צורך לחותכו כלל, לכן מחמירים אם ניטל או נשבר הפיתם שהיה לו, ופסול מדין 'הדר'.

טעם אחר כתב הערוך השלחן (סי"ח), משום שבשר האתרוג מתפשט גם בתחתית הפיתם כמו שנראה לעין, ולכן כשניטל כולו הרי חסר מעצם האתרוג, מה שאין כן בעוקץ שבשר האתרוג אין מתפשט עליו ההעוקץ הוא עץ בעלמא ככל עוקצי הפירות, לכן כשר.

[ביה"ד"ה בשנים]

ותרצו דכי האי ז'נא פ'רין הש"ס פ'רין מ'פ'ין ות'רצו כ'פ'מרי אינ'ש<sup>68</sup> וכו', ש'פ'סיק בין ח'זית לת'זית לא מ'ח'זי כ'פ'מ'ר<sup>69</sup>.

68) תירוצו נוסף כתב האור שמח (פ"ח מהל' לולב ה"ז), על פי דברי הרא"ש (סוכה פ"ג סי' יד) שכתב שאת פסול 'הדר' מטרה התורה לחכמים, והם אמרו שאפילו בדיעבד לא יוצאים יד חובה כדי שיהרו ישראל במצוות, ורק בשעת הדחק הכשירו, וביאר האור שמח את דבריו, שענין 'הדר' הינו ענין הסכמי, שבמקום שיש מהודרים אינו נחשב 'הדר' וכשאין מהודרים נחשב 'הדר', ולפי זה כתב שאם בשעת הדחק נטל אתרוג שאינו מהודר ואחר כך בדרך מקרה פלאי נודמן לו אתרוג מהודר אין צריך ליטלו, כיון שכשנטל את האתרוג הראשון הוא היה נחשב ל'הדר', והוסיף, שאם יש לו שני אתרוגים שאינם 'הדר', כגון אתרוג יבש ואתרוג עם חזיות, יטול איזה שירצה כיון ששניהם אינם 'הדר' לגמרי, אבל אם יש לפניו אתרוג עם חזיות במיעוטו בשני מקומות וגם אתרוג עם חזיות בשלושה מקומות, מחיב ליטול את האתרוג שיש בו חזיות בשני מקומות, משום שהוא קרוב יותר ל'הדר', וזו כוונת השו"ע אם בשנים ושלושה מקומות, לומר שעדיף לקחת את זה שהחזיות בשני מקומות מאשר את זה שהיא בשלושה מקומות.

69) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ל), שעל ידי ההפסק של מראה אתרוג בין חזיות לחזיות, העין שולטת במראה האתרוג שבין החזיות ונראה לעין ככמה מקומות, ולכן אינו 'הדר', אבל כשאין ההפסק גדול, אין העין שולטת שם ונרדן כמקום אחד.



שבמקום הפיתם כזה וכו', זה סימן שהפיתם נפל בשלב מוקדם בעודו על העץ.

63) ואם נמצאת נקודה שחורה באותו שקע או גומא שממם נפל הפיתם, הורה הגר"ח אייערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י דבר הלכה אות לא) שאינו פוסל כדן נקודה שחורה הפוסלת על חוטמו בכל שהוא, כי הנקודה באה מחמת נפילת הפיתם, ולא באה מגוף הפרי ואינה פוסלת כלל. וכן הורה הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים למהדרין עמ' קצד) שכשש

נקודה שחורה על הגלגל של הפיתם [דהיינו שהפיתם נפל בעוד האתרוג על העץ ומקום הפיתם הגלגל כדרך שאר האתרוגים] האתרוג כשר, כיון שזה חלק מהעץ, ועץ יכול להיות שחור.

[שעה"צ ס"ק לז]

ד'א'פ'ר ד'יש לה'כשיר מטעם ס'פ'ק'ס'פ'ק'א<sup>64</sup>.

64) ובאתרוגים שלנו, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"א סי' קעו) שכיון שיותר שכיח שהפיתם יפול בעוד האתרוג מחובר לעץ מאשר שינטל לאחר מכן, בספק יש לצדד לקולא. וראה מה שכתבנו במשנ"ב (ס"ק לב) בודעת שאר הפוסקים בזה.

[משנ"ב ס"ק לג]

ו'נ'ש'א'ר מ'קומו ג'מ'א, פ'סול<sup>65</sup> וכו', ו'אם הוא ש'ע'ת ה'ד'ח'ק ש'א'ין א'חר כ'ע'ר<sup>66</sup>.

65) ואם ניטל העוקץ לגמרי וחזרו וחיברו על ידי מחט, הביא הבאר היטב (ס"ק טו) בשם תשובת בית יעקב (סי' קמב) שאם אינו ניכר מותר ליטלו ביום השני ולברך עליו, אבל ביום הראשון יש להחמיר, וכן כתב הבכורי יעקב (ס"ק נו) שיש להחמיר ביום הראשון. אמנם בעיקר הדין אם יעיל חיבור, דעתו כדעת הא"ר (ס"ק יד) והשבות יעקב (ח"א סי' לה) שאינו מועיל, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק כט) לענין חיבור הפיתם על ידי מחט, ולענין אתרוג שנחתך לשני חלקים וחיברו על ידי קיסם וכדו' לדעת הבית יעקב, ראה בבית מאיר (אבן העזר סי' קל ט"ז) ובערוך השלחן (סכ"ז).

## הלכות לולב סימן תרמח המשך מעמוד 234

[משנ"ב שם]

א'ל'א צ'ר'ין ש'י'נ'א'ה ל'ע'י'נים ב'ל'א מ'ד'י'ד'ה<sup>70</sup>, ו'כ'כ'פ'ו'ר'י'י'ע'ק'ב ח'ו'ל'ק ע'ל ז'ה, ע'י'ן ש'ם<sup>80</sup>.

70) ובטעם הדבר כתב הראב"ד (תמים דעים סי' רלב), שמפני מיעוט דעתינו אי אפשר לצמצם בשיעורים, ולכן כדי לצאת מידי ספק אין לנו

שלשון המשנה (סוכה לד, ב) הוא 'עלתה חזוית על רובו וכו' פסול, עלתה חזוית על מיעוטו וכו' כשר, ומהרישא מדייק שדוקא על רובו פסול אבל אם רק על מחצה כשר, ומהסיפא מדייק שדוקא על מיעוטו כשר אבל על מחצה פסול, וכיון שלכאורה יש סתירה בדיוק לשון המשנה, יש להחמיר בזה.